

УДК 159.922.8:316.752 – 057.875:316.422

Марценюк Марина Олексіївна,
кандидат психологічних наук, доцент
Завітаєва Оксана Костянтинівна,
студент,
Мукачівський державний університет

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування системи цінностей студентської молоді в умовах трансформації суспільства. Автором проаналізовано погляди психологів на дану проблематику. Відзначено, що система цінностей людини є «фундаментом» його ставлення до світу. Розглянуто ознаки суспільних відносин сьогодення і трансформацію суспільства загалом. Висвітлено результати емпіричного дослідження системи ціннісних орієнтацій та цінностей молодих людей в умовах сучасності. Виявлено, що сучасні молоді люди спрямовані на досягнення цілей, на процес діяльності, при цьому для них є більш важливими матеріальні цінності.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, трансформаційне суспільство, система, особистість.

Постановка проблеми. Інтерес до ціннісних основ окремої особистості і суспільства в цілому завжди зростав на межі епох, в кризові, переломні моменти історії людства, необхідність осмислення яких закономірно вимагало звернення до проблеми етичних цінностей. Кардинальна зміна суспільної системи, що відбулися за останнє десятиліття в українському суспільстві зажадали переоцінки значущості багатьох фундаментальних цінностей. Зміни, що зумовили необхідність прийняття кожним членом суспільства відповідальності за свою долю, призводять до поступового утвердження в суспільній свідомості нової системи ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим особливого значення набуває процес ціннісного самовизначення у вузі, становлення системи ціннісних орієнтацій, яка особливо необхідна для успішної реалізації майбутньої професійної діяльності в системі «людина-людина».

Сучасне трансформаційне суспільство вимагає зміни уявлень про місце людини у світі, її роль і ставлення до цього світу. Адже, саме людина є системоутворюючим фактором сучасного суспільства, його рушійною силою. І залежно від того, створює суспільство умови для реалізації творчих і духовних потенцій молоді людини чи перешкоджає цьому, суспільство перебуває або у динамічній рівновазі і русі, або у режимі стагнації, деградації і саморуйнування. Саме завдяки світогляду особистість сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття і діяльності, визначає і сприймає своє місце та призначення в ньому. У дослідженні цієї проблеми є й гостра практична потреба, яка знайшла своє відображення в аналізі становлення статусу студентства як в історії взагалі, так і у системі українського державотворення, сутність яких пов'язана зі зміною розуміння студента як стратегічного ресурсу «суспільства знань», який є не тільки вагомим, але й визначальним. Саме студенти є сподвижниками передових суспільних реформаций, вони практично завжди перебувають у центрі подій, а нерідко й очолюють процеси, які мають значний суспільний резонанс. Студентський вік характеризується, також прагненням самостійно й активно обирати певний життєвий стиль та ідеал, що відповідає умовам соціалізації, згідно з якими індивід повинен відігравати активну роль. Отже, навчання у вищих навчальних закладах є потужним фактором соціалізації особистості студента і цей процес відбувається впродовж самої життєдіяльності студентів і викладачів. Не менш важливою є роль студентів у майбутньому як фахівців, організаторів виробництв, керівників підприємств та організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система ціннісних орієнтацій, будучи психологічною характеристикою зрілої особистості, одним з центральних особистісних утворень, висвітлює змістовне ставлення людини до соціальної дійсності і в цій якості визначає мотивацію її поведінки, робить істотний вплив на всі сторони діяльності. Як елемент структури особистості ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність до здійснення певної діяльності щодо задоволення потреб та

інтересів, вказують на спрямованість її поведінки.

Аналіз ціннісних орієнтацій молоді здійснювався в роботах ряду науковців, а саме в роботах Б. Афанасьєва, П. Блонського, С. Бондаренко та ін. У їх працях визначається статус студентства як окремої вікової групи, особливості роботи з нею, висвітлюється портрет сучасного студентства. Ці джерела представлено працями українських та російських дослідників, які зверталися до проблем молоді, студентства, динаміки їх ціннісних орієнтацій, а саме: В. Анан'їн, Т. Андрущенко, В. Бакіров, О. Балакирева, М.Боришевський, В. Барановський, М. Бахтін, А. Бичко, В. Бех та ін. У працях акцент зосереджено на дослідженні проблем формування контингенту студентів в Україні, визначенні індивідуального індексу розвитку студентської молоді, якості життя та ідеології студентського середовища. Виявлено, що ціннісні орієнтації, будучи, таким чином, психологічним органом, механізмом особистісного росту і саморозвитку, самі носять розвиваючий характер і являють собою динамічну систему.

Система цінностей людини є «фундаментом» його ставлення до світу. Цінності - це відносно стійке, соціально обумовлене вибіркове ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ. Вчені трактують досліджуване поняття по-різному. Так, В.Г. Алексєєв вважає, що ціннісні орієнтації - це відображення в свідомості людини цінностей, визнаних як стратегічних життєвих цілей і загальних світоглядних орієнтирів [1].

Р. Немов під ціннісними орієнтаціями розуміє те, що людина особливо цінує в житті, чому вона надає особливого значення, вбачає позитивний життєвий сенс. Є. Волков визначав ціннісні орієнтації як свідомий регулятор соціальної поведінки особистості. Він говорив, що ціннісні орієнтації відіграють мотиваційну роль і визначають вибір діяльності.

У відповідності з теорією діяльності О. Леонтьєва, сенсожиттєві орієнтації (як цілі) формуються на базі вищих мотивів і, в свою чергу, породжують певний спосіб дій і операцій, спрямованих на досягнення цілей [2].

Грунтуючись на концепції А. Леонтьєва, В. Сержантов робить висновок, що будь-яка цінність характеризується двома властивостями - значенням і особистісним змістом. У роботах сучасних вітчизняних авторів, зокрема Є. Фанталової, С. Пантілеєва, Д. Леонтьєва, також вказується на неоднозначність критеріїв індивідуального ранжування цінностей: їх перевага може бути обумовлено уявленнями про їх абсолютної значущості для суспільства і людства в цілому або ж їх суб'єктивної актуальності важливості, нагальності. У цьому зв'язку становить інтерес концепція С. Бубнової, яка поряд з принципом ієрархічності виділяє принцип нелінійності системи ціннісних орієнтацій. За її словами, «надзвичайно важливою властивістю системи особистісних цінностей є її багатомірність, яка полягає в тому, що критерій їх ієрархії - особистісна значимість - включає в себе різні змістовні аспекти, зумовлені впливом різних типів і форм соціальних відносин» [5].

Теоретичні концепції другої половини XX століття і, перш за все, вітчизняна традиція розкривають психологічну природу цінностей через введення практично тотожних понять «ціннісні орієнтації особистості» та «особистісні цінності», які розрізняються, по суті, лише віднесенням цінностей скоріше до мотиваційної або смислової сфер. Ціннісні орієнтації являють собою особливі психологічні утворення, які складають ієрархічну систему та існуючі в структурі особистості тільки як її елементи. Неможливо уявити собі орієнтацію особистості на ту чи іншу цінність як якусь ізольовану освіту, яка не враховує її пріоритетність, суб'єктивну важливість щодо інших цінностей, тобто не включену у систему.

Систему ціннісних орієнтацій особистості, таким чином, можна розглядати як підсистему більш широкої системи, що описується різними авторами як «життєвий світ людини», «образ світу» і т. п., що має, в свою чергу, складний і багаторівневий характер.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні системи ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді.

Результати дослідження. Трансформація – це дія або процес зміни форми, виду, природи або характеру суспільства чи окремої структури. Вона означає перетворення суспільних компонентів соціуму, всіх сторін та сфер суспільного життя. Головне в трансформації – саме перетворення форм і змісту суспільного поняття, його інституціональної сфери, норм, цінностей, ментальності, та інших соціокультурних сторін соціуму.

Цінність відноситься до числа таких загальнонаукових понять, методологічне значення яких особливо велике для педагогіки. Будучи одним з ключових понять сучасної суспільної думки, воно використовується у філософії, соціології, психології та педагогіці для позначення об'єктів і явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють в собі моральні ідеали і виступають як еталон належного. По суті, все різноманіття предметів людської діяльності, суспільних відносин і включених до їхнього кола природних явищ може виступати в якості цінностей як об'єктів ціннісних відносин, може оцінюватися в дихотомії добра і зла, істини та оман, краси і неприємності, допустимого або забороненого, справедливого і несправедливого.

Існує величезна кількість цінностей. Їх можна розділити на дві великі групи: матеріальні та духовні. Матеріальні цінності ми можемо побачити, купити і вони залежать від того часу, в якому живе людина. Наприклад, 300 років тому не існувало автомобілів і значить, такої цінності не було. Духовні цінності на відміну від матеріальних ми не завжди можемо побачити і вони не купуються, але ми можемо їх відчути через свої вчинки та поведінку оточуючих людей [3].

Цінності і ціннісні орієнтації людини завжди були одним з найбільш важливих об'єктів дослідження філософії, етики, соціології та психології на всіх етапах їх становлення і розвитку як окремих галузей знання. Так Сократ, який вважається засновником етики, першим з філософів античності намагався знайти відповідь на питання про те, що таке благо, чеснота і краса самі по собі, незалежно від вчинків або речей, які позначаються цими поняттями.

Як уже зазначалося, система ціннісних орієнтацій є важливим регулятором активності людини, оскільки, вона дозволяє співвідносити індивідуальні потреби і мотиви з усвідомленими і прийнятими особистістю цінностями і нормами соціуму. Суспільство має потребу в позитивних цінностях і цілях, навіть якщо воно знаходиться в стані кризи. Особливо цього потребує підрастаюче покоління, для якого все життя ще попереду, у якому б стані суспільство не перебувало. Тобто, суспільство повинно мати чіткий, зрозумілий усім план розвитку, світоглядну позитивну концепцію динаміки суспільства в умовах кризи. При аналізі сучасного українського суспільства варто розрізняти трансформацію і період трансформаційної кризи.

Трансформація – це особливий стан суспільства, коли воно перебуває в процесі модифікації, зі структурою, що постійно змінюється. Трансформаційна криза – це стан, перехідна стадія від стабільного суспільства до суспільства, що трансформується. Тому, як бачимо зміни в суспільстві, спричиняють зміни в системі цінностей особистості [5].

Дослідження системи цінностей студентів проводилося нами за допомогою таких методик: тест «Сенсожиттєві орієнтації» (СЖО) Д. Леонтьєва; «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості» Н. Фетіскіна; методики «Життєве покликання» О. Моткова; методики «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової; методики «Вивчення цінностей особистості» Ш. Шварца; опитувальник «САН» В. Доскіна та Н. Лаврентьєва; методика «Ціннісні орієнтації» О. Моткова. Вибірка нашого дослідження становила 100 студентів Мукачівського державного університету, спеціальностей «Психологія» та «Дошкільна освіта».

В результаті обробки отриманих даних та узагальнення результатів було виявлено, що для обох груп (і для студентів-психологів, і для студентів-педагогів) є важливим ставити перед собою цілі в житті. Адже, вони вважають, що для того, щоб чогось досягти, необхідно самостійно щось зробити.

Також важливе місце займає для досліджуваних процес і результативність життя. Тобто, вони проживають кожний день із задоволенням і прагнуть до кращого. У респондентів переважає позитивне ставлення до життя, і тим самим вони намагаються зрозуміти його сенс. Це є важливою складовою становлення ціннісних орієнтацій особистості. Найменше місце серед усіх цінностей, займає локус контролю – життя. Це вказує на те, що не всі опитані нами респонденти відчувають впевненість у власному майбутньому, не впевнені у можливості досягнення власних цілей.

З'ясовано, що найбільш важливими для респондентів є сімейні, фінансові та соціальні цінності, а найменш привабливими – фізичні. Зважаючи на отриманий результат, вважаємо за потрібне звернути увагу студентів на фізичний розвиток та власне здоров'я. Опитувані студенти схильні до прояву виконавських, управлінських дій, творчі, усвідомлено ставляться до своїх життєвих покликань. При цьому, вони не бажають підтримувати інших, це може свідчити про індивідуалістичну спрямованість особистості, егоцентризм та мають низький рівень духовної орієнтації, часто не впевнені у власних силах.

Спостерігаються значимі відмінності між досліджуваними групами, а саме: найбільш важливим для студентів-психологів є пізнання нового, допомога іншим та процес комунікації і спілкування. В той час, як для групи студентів-педагогів (дошкільної освіти) цікавим є прояви любові, вони прагнуть до визнання та управління іншими. Спільним для всіх них є те, що наші респонденти спрямовані на допомогу та милосердя до інших. Цей факт є позитивним, і вважаємо, що такий результат може бути пов'язаний з майбутньою професійною діяльністю студентів.

Найбільш виразно у групі студентів-психологів проявляються цінності як от: безпека, досягнення, гедонізм, влада. Тоді як для студентів-педагогів найбільш важливими є такі цінності: безпека, конформність, доягнення, універсалізм. При цьому виявлено, що обидві групи мають низький рівень наслідування традицій суспільства. Важливим для студентів-психологів є почуття та настрої, тоді як для респондентів-педагогів цей показник не є суттєвим (знаходиться на низькому рівні). При цьому, останнім притаманне почуття активності, яке має найвищий показник прояву.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати дослідження, за всіма методиками, можна сказати, що між групами студентів-психологів та студентів-педагогів існують значні відмінності в проявах цінностей і ціннісних орієнтацій. А тому для виявлення зв'язків між ними ми застосували в нашому дослідженні кореляційний

аналіз. З метою оцінки відмінностей у аспекті різних спеціальностей навчання (психологи і дошкільна освіта) нами було використано непараметричний метод порівняння вибірок, а саме критерій U-Манна-Уїтні. В процесі інтерпретації результатів нашого дослідження ми виявили, які цінності притаманні для нашої вибірки, які існують взаємозалежності між ними, та які є відмінності у їх проявах між двома групами.

З цього можна зробити висновки, що дана група досліджуваних потребує психокорекційного впливу для підвищення результативності реалізації їх ціннісних орієнтацій, а

також покращення навичок спілкування через підвищення комунікативної компетентності, самооцінки тощо.

За допомогою емпіричного дослідження нами з'ясовано, що сучасні молоді люди спрямовані на досягнення цілей, на процес діяльності, при цьому для них є більш важливими матеріальні цінності, виявлено достатньо низький рівень розвитку комунікативних умінь та навичок. Авторами запропонована корекційна програма, що сприятиме особистісному зростанню індивіда та набуттю ним дефіцитарних умінь і навичок.

Список використаних джерел

1. Авдеева Л.Н. Психолого-педагогическое сопровождение студенческой семьи в вузе: проблемы и пути решения / Лилия Авдеева // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2008. – Випуск 59. – С. 77–83.
2. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – К., 1997. – № 1. – С. 124–129.
3. Белова Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Людмила Олександрівна Белова. – Х.: Вид-во НУА, 2004. – 262 с.
4. Богиніч О. Л. Зміна методологічних орієнтирів сучасної системи освіти / О. Л. Богиніч // Серія: Педагогіка: зб. наук. пр. Бердянського держ. пед. ун-ту. – 2005. – №1. – Бердянськ: БДПУ, 2005. – С. 19–28.
5. Бондар В.С. Сучасні політичні орієнтації молоді України / В.С. Бондар // Наукові записки. – К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2002. – Том 20: Соціологічні науки. – С. 47–52.

Статья посвящена исследованию проблемы формирования системы ценностей студенческой молодежи в условиях трансформации общества. Автором проанализированы взгляды психологов на эту проблематику. Отмечено, что система ценностей человека является «фундаментом» его отношения к миру. Рассмотрены признаки общественных отношений настоящего и трансформацию общества в целом. Представлены результаты эмпирического исследования системы ценностных ориентаций и ценностей молодых людей в условиях современности. Выявлено, что современные молодые люди направлены на достижение целей, на процесс деятельности, при этом для них более важными есть материальные ценности.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, трансформация общества, система, личность.

Modern society requires the change of ideas on person's place in the world, their role and attitudes to the social realities, that is why our article investigates the problem of students' value system formation during the period of society transformation. The article is aimed at theoretical study and empirical research of students' value system orientations in modern environment. Transformation - is the act or process of changing the form, type, nature or character of a society or a separate structure. It means the transformation of the society social components, aspects and areas of public life. The main thing in transformation - is the transformation of forms and content of social concepts, its institutional structure, norms, values, mentality, and other social and cultural aspects of society. The presented article analyzes the viewpoints of psychologists on this perspective. It has been noted that the system of human values is the «foundation» of their relations with the world. Values - is a relatively stable, socially selected, reasonable attitude of a person to the unity of material and spiritual public goods. The features of young students, their rate of values from different points of view have been described. There has been considered the character of public relations today, along with society transformation. The empirical search results on value system orientation and young people values in modern environment have been analyzed. It has been found that today's young people are targeted at achieving the goals, dynamic activity, giving the prime place to the material values, and demonstrating the lack of communicative skills. Taking into account the above mentioned, we have proposed the corrective program which will promote personal growth of the individual.

Key words: values, value orientation, transformation society, system, personality.

УДК [159.947.5:159.923.2]-053.6

Юрков Олександр Сергійович,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Кондрацька Кристина Валеріївна,
студент,
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКА

У статті розглянуто проблему дослідження мотиваційної сфери підлітка. Авторами зазначено, що важливу роль у становленні особистості на цьому віковому етапі відіграє навчальна мотивація, оскільки саме навчання є провідною діяльністю у старшому шкільному віці й від мотивації залежить переважна частина успіхів в навчанні, в саморозвитку та самоактуалізації особистості. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що активний психічний розвиток підлітка зумовлює суттєві зміни мотиваційної сфери його особистості. На основі виникнення особливих потреб підліток починає орієнтуватися на цілі, які він бачить за межами свого сьогодення; якщо усі переживання, інтереси, прагнення підлітка зосереджені на проблемах тільки шкільного життя, то це свідчить про певне порушення розвитку особистості, неготовність до переходу на новий віковий етап.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиваційна сфера, підлітковий вік, потреба.

Постановка проблеми. До основних понять, які використовуються в психології для пояснення спонукальних дій у поведінці людини, належить мотивація і мотив. При поясненні сутності цих категорій доцільно пояснити поняття «потреба». Так, у процесі взаємодії в індивіда постійно виникають

різноманітні потреби, задоволення яких є необхідним для розвитку організму й особистості. Ще В. Вунд розумів мотив як поєднання уявлень і почуттів: уявлення – основа, а почуття – спонукальна причина поведінки. Причому перевагу надавав останнім, що дуже важливо, оскільки потреба, як початок